

NIVELURILE SECURITĂȚII ECONOMICE ÎN CONDIȚII DE CAPITALISM

Oxana ȘOIMU

Universitatea Deusto, Spania

The tension between vulnerability efficiency lies in all over levels of economic security, from individual to the company, class to the state and whole system. This mix of referee objects of economic security shows how fundamental is this contradiction among those levels. It deserves to explore this idea at each of those levels. As a result the author tries to make this thing: to distinguish the peculiarities of each level of economic security in conditions of capitalism.

În lumea postbelică, ideea de securitate economică și-a cucerit un loc ferm pe agenda politică. În Occident, guvernelor li se cere să o asigure pentru cetățenii lor și să o urmărească pentru ansamblul statului. Despre securitatea economică se vorbește ca și cum cuvintele s-ar referi la vreo condiție concretă (de obicei, nespecificată), o stare de fapt care ar putea fi atinsă în realitate și care, de aceea, reprezintă un țel politic realist și rațional. Dar, cu excepția cerințelor de bază ale supraviețuirii individuale, această percepție este falsă. Ideea că securitatea economică reprezintă o valoare absolută, cu o largă aplicare, este o iluzie. În realitate, securitatea economică este un raport deosebit de intens de contradicții și adversități. Aproape nimic nu poate fi câștigat fără să se piardă ceva de o importanță comparabilă.

Calitatea imposibil de surprins a securității economice devine evidentă imediat ce încercăm să aplicăm ideea modului dominant de organizare economică din sistem: capitalismul. Capitalismul este, prin definiție, un sistem competitiv, a cărui întregă dinamică depinde de schimburile de amenințări, vulnerabilități și oportunități de pe piață. Astfel, apare o dilemă care conduce la următoarele întrebări:

- Cum pot unitățile dintr-un asemenea mediu beneficia de o securitate care să aibă un sens, când competiția implică un pericol mereu prezent de a rămâne păgubit?
- Este posibilă o securitate absolută?

O economie capitalistă funcționează numai dacă competiției de piață i se permite să-i modeleze comportamentul. Indivizii și firmele dinăuntrul ei prosperă numai dacă pot concura, iar spectrul falimentului este la fel de important ca și maximizarea profitului, în stimularea unui comportament eficient. Productivitatea generală și prosperitatea sistemului depind de îndepărtarea din afaceri a unităților mai puțin eficiente și mai puțin inovatoare de către cele mai eficiente și mai inovatoare.

Capitalismul competitiv este fondat astfel pe un grad considerabil de insecuritate permanentă a tuturor unităților individuale din el (indivizi, firme, state), făcând ca ideea de securitate economică în capitalism să pară o contradicție în termeni. Fără un nivel substanțial al insecurității, sistemul nu funcționează. Dar, deși pentru unități securitatea este iluzorie, capitalismul oferă totuși unele beneficii importante pentru securitatea sistemică. Cu toate lipsurile și problemele sale, el poate susține că este în practică generatorul cel mai eficient al bogăției și inovației, că distribuie aceste roade pe o rază mai largă decât alte sisteme. În măsura în care creșterea ușurează atât problemele economice, cât și pe cele politice ale insuficienței și inegalității distribuției, capitalismul poate părea că oferă un echivalent important, în care o măsură a insecurității la nivelul unității este suportată ca o măsură a securității la nivelul sistemului politico-economic în ansamblu.

Dată fiind predominanța capitalismului în sistemul internațional, această contradicție masivă se află deja în miezul oricărei încercări practice de a gândi despre securitatea economică. Datorită efectelor scalei și ale specializării asupra activității economice, nici un sistem economic sofisticat, la scară largă, nu poate evita alegerea de bază etichetată de Luciani drept cea dintre vulnerabilitate și eficiența de cost, și de către Gill și Law ca fiind cea dintre securitate și interdependență [1]. În domeniul economic, cel mai evident mod pentru actori de a-și spori securitatea este acela de a-și scădea interdependențele care îi fac vulnerabili. Dar, independența rezultată poate fi atinsă doar prin amenințarea diviziunii muncii și a economiilor de mari dimensiuni, care fac producția eficientă. Unitățile mai mari pot evada din această contradicție un timp mai îndelungat decât cele mici, dar, așa cum ilustrează soarta Uniunii Sovietice, în condițiile moderne chiar și cele mai mari unități devin ineficiente dacă urmăresc un grad prea mare de independență. Ducând această logică până la extrem, Luciani observă, incorect, că „sărăcia poate fi o virtute din punctul de vedere al securității”, deoarece

micșorează dificultatea de apărare a unui stil de viață dat. Dar, această virtute are și o fațetă negativă, deoarece sărăcia înseamnă că baza economică a forței militare este mică, făcând întregul sistem vulnerabil la capacitățile celor care și-au asumat riscurile economice ale vulnerabilității și interdependenței [2].

Tensiunea dintre vulnerabilitate și eficiență are loc iar și iar, la aproape toate nivelurile securității economice, de la individ la firmă, clasă și stat, la sistem în ansamblu. Acest evantai de obiecte de referință ale securității economice nu ilustrează doar cât de pătrunzătoare este această contradicție fundamentală, ci și ridică alte contradicții, în și între niveluri. Merită să explorăm ideea la fiecare dintre aceste niveluri.

✓ La nivel individual, o definiție de bază a securității economice este aceea referitoare la accesul imediat la mijloacele necesare satisfacerii nevoilor umane de bază (hrană, apă, adăpost, educație). Dincolo de acest minimum, ideea de securitate economică se îmbină stângaci cu un evantai de dezbatere puternic politizate despre locurile de muncă, distribuția veniturilor și bunăstare. Securitatea economică individuală ar trebui restrânsă la condițiile de bază ale supraviețuirii sau definită în termenii menținerii unui anumit standard de viață.

Un paradox persistent este aici identitatea duală a individului, în calitate de consumator și de producător. În calitate de consumatori, indivizii ar trebui să favorizeze în mod logic piața, întrucât ea le garantează cea mai bună alegere a produsului și prețului. Ca producători, ei s-ar putea opune pieței, dacă acțiunea ei ar amenința venitul sau locul lor de muncă. Logic, nu are rost să existe o alegere a consumatorului dacă acesta nu are un serviciu și bani, și nu are rost să aibă un serviciu și bani dacă nu există în magazine nimic de cumpărat. Succesul economic asigură o securitate relativă, permițând indivizilor să evite aceste extreme.

Dacă securitatea economică este percepută în termenii dreptului la un anumit loc de muncă sau la un venit sporit (ori la protecția împotriva scăderii lui), atunci cererea devine aproape imposibil de îndeplinit. Cu excepția unor circumstanțe extrem de favorabile, guvernele pur și simplu nu pot controla performanțele economice în acest sens și cel mai adesea încercarea de a proceda așa subminează capacitatea lor de a se menține competitive economic. Nici cei bogați nu beneficiază de o totală securitate, întrucât ei au problema menținerii bogăției lor (asumându-și astfel riscurile unor investiții) și a protejării ei. Nici cei săraci nu beneficiază de securitate, deoarece sunt în permanentă căutare a unui loc de muncă, necesită un coș minim de consum și cel mai adesea consumă bunuri necalitative la prețuri reduse, riscând cu viața uneori. Cu cât mai mult indivizii încearcă să-și reducă vulnerabilitatea economică, cu atât mai mare va fi riscul că vor deteriora în mod colectiv eficiența generală a economiei care îi susține. Însă, dacă acordă prea puțină atenție securității lor economice, ei riscă fie exploatarea de către cei mai bine plasați, fie să se trezească în stradă, ca accident al eficienței pieței. A încerca menținerea acestor macro- și microinsecurități într-un oarecare echilibru este o problemă permanentă atât pentru indivizi, cât și pentru guverne.

Dacă un individ este amenințat, atunci atât securitatea grupului din care face parte, cât și a altor comunități relaționate este amenințată. Dacă toate grupurile societale doresc să realizeze și să conserve starea de securitate, atunci ele trebuie să pornească de la asigurarea securității individuale, pe baza principiului conexiunii intrinseci a umanității. Așadar, în opinia noastră, analiza de securitate ar trebui să pornească de la securitatea oamenilor, nu a statelor sau a grupărilor de state, întrucât individul uman este baza tuturor formelor de organizare socială.

✓ Nivelul de referință următor pentru securitatea economică este firma de afaceri. Firmele sunt actorii economici cei mai puri și de aceea cel mai puțin capabili de a scăpa de contradicțiile fundamentale ale securității economice. Firmele pot căuta securitatea rămânând în fruntea pieței printr-o adaptabilitate și inovativitate superioară sau prin stabilirea unui monopol sau a unui segment al pieței protejat din punct de vedere politic. Urmărirea securității printr-o adaptabilitate superioară și inovații creează doar o contradicție a securității între firmele de succes și cele incapabile de competiție.

Dar, atunci când firmele își urmăresc propria securitate prin monopol sau protecție, există o mare probabilitate de contradicție între interesul lor de securitate și interesele de bunăstare ale consumatorilor. Atât monopolul, cât și protecția ridică prețurile pentru consumatori, iar protecția poate necesita și subvenții rezultate din impozitare. Firmele care urmăresc securitatea în acest mod pot susține că propria lor supraviețuire este o chestiune de securitate națională, deoarece altfel unele domenii de capacități productive semnificative strategice (cum ar fi oțelul, construcția de nave, alimentele, avioanele, energia) ar dispărea din economia națională. Această posibilitate trebuie comparată cu costurile mai ridicate și produsele adesea inferioare, care rezultă atunci când firmele se află la adăpost de presiunile competiției de piață [3].

✓ Un alt obiect de referință posibil pentru securitatea economică este clasa, dar este deosebit de greu de aplicat un concept ca securitatea unui obiect precum clasa. Clasa este un grup mai amorf de entități decât statele, în asemenea măsură încât este greu să i se identifice chiar și granițele fizice. Clasele nu au o unitate comportamentală în sensul fizic și politic al cuvântului, care permite statelor și indivizilor să fie identificați ca actori. Ele au interese modelate structural și atitudini ce pot fi identificate, dar care nu sunt în mod obligatoriu conștientizate de orice individ sau de simțul colectiv. Clasele arareori au suficientă coerență organizațională pentru a produce politici, așa că nu pot fi cu ușurință văzute ca „actori” capabili să-și asigure propria lor securitate. Deși o clasă poate avea interese coerente, conflictele de interese dintre ele sunt un lucru comun, iar competiția din interiorul unei clase nu exclude folosirea forței. Magnații industriei nu sunt mai puțin combativi între ei decât era nobilimea Europei feudale, chiar dacă formele de luptă s-au modificat întrucâtva. Pentru cei care încă urmează marxismul, argumentul determinismului în lupta de clasă și a progresului istoric face din securitatea de clasă un nonsens. Dacă o clasă ca burghezia este destinată să-și provoace propria-i dis-trugere prin mecanismele propriului său succes, cum i se poate aplica o noțiune ca aceea de securitate? [4].

Întrucât actorii economici sunt în majoritate efemeri și amorfii, conceptul de securitate este în general mai util atunci când este aplicat unor structuri politice mai durabile decât cele economice. În oarecare măsură, ne putem închipui că interesele de securitate ale claselor și firmelor sunt în bună parte reprezentate de statele cu care sunt asociate. Această presupunere se îndreaptă în direcția unei opinii marxiste de-acum foarte demodate, după care statele sunt instrumente ale clasei dominante și de aceea orientate în mod firesc către figurarea intereselor acelei clase. Dar, se poate spune că statul are rădăcini și dinamici proprii, în plus față de cele ale clasei conducătoare. Acceptarea „autonomiei relative a statului” este acum comună chiar și în rândul gânditorilor marxiști, iar securitatea națională trebuie văzută ca o combinație între interesele de stat și cele de clasă, fără să fie necesarmente cu totul dominată de vreunul din ele [5].

Galtung propune o încercare deosebit de clară de integrare a structurilor dinamicii statului și clasei. El susține că în timp ce structurile de clasă divizează statele din punct de vedere intern, ele se corelează totodată semnificativ cu modelul general al relațiilor dintre state. Astfel, diviziunea de clasă dintre „centru” și „periferie” din interiorul statelor este reprodusă la nivel global în relațiile „centru” *versus* „periferie” dintre statele industrializate și cele din Lumea a Treia. Elitele din statele periferice împărtășesc multe interese cu elitele din cele centrale. Dar în timp ce ambele grupuri de elite se luptă cu periferiile lor interne, cele din Lumea a Treia o fac mai mult decât cele din centru, deoarece au mai puține resurse de distribuit (fiind la periferia sistemului general).

Exemple elocvente pot fi conflictele dintre elitele din Nord și Sud, care sunt la fel de diverse ca și chestiunea teritorială a insulelor Falk-land, sau cea ecologică a pădurilor braziliene. Dar are meritul considerabil de a clarifica felul cum interesele de clasă pătrund în comportamentul de stat, ca în cazul chestiunilor economice Nord-Sud, sau cum structura politică fragmentată a anarhiei contribuie la conflictele internaționale de clasă, ca în cazul constituirii imperialismului protecționist din anii interbelici.

✓ Dacă statul este luat ca obiect de referință, securitatea economică devine parte a agendei securității naționale. Aplicarea ideii de securitate economică a statului ridică multe întrebări similare celor care apar dacă obiectul de referință este individul. Cel mai simplu punct de vedere este de a echivala securitatea cu condițiile necesare supraviețuirii. Dacă criteriile economice ale securității sunt ridicate dincolo de acestea, apar deja momente mult mai complexe legate de impactul vulnerabilității reduse asupra eficienței economice și, astfel, pe termen lung, asupra capacității statului de a-și îmbunătăți sau măcar a-și menține poziția în sistemul internațional.

Echivalentul național al „nevoilor umane de bază” are două elemente. Primul este că, la fel ca și indivizii, statele au nevoie de acces imediat la mijloacele necesare supraviețuirii lor. Spre deosebire de indivizi, statele pot conține mare parte sau tot ceea ce le trebuie pentru a se susține pe sine în ce privește o producție agricolă suficientă, pentru a hrăni populația și suficiente resurse de producție pentru a asigura industria esențială. Dacă state, precum Japonia sau Egiptul, nu acoperă suficiente resurse, accesul la comerț devine o parte esențială a securității lor economice. Ca indivizi, supraviețuirea lor depinde de interacțiunea cu un mediu înconjurător mai larg. În aceste împrejurări, întreruperea furnizării amenință puterea, bunăstarea și chiar abilitatea politică a statului. Strategiile logice de securitate sunt menite să asigure continuitatea aprovizionării (extinzând statul pentru a încorpora resursele necesare sau cultivând un sistem comercial stabil) și să amortizeze vulnerabilitățile prin stocarea de bunuri esențiale [6].

Concluzii

Actualul mediu de securitate este influențat de schimbările și transformările continue generatoare de noi riscuri și amenințări. Aceste provocări în lumea post-Război Rece necesită ca securitatea să fie fundamentată pe noi modalități de abordare a riscurilor asimetrice și non-convenționale, înglobând noi tipuri de solidaritate internațională. În acest context devine tot mai evident faptul că interesele și obiectivele de securitate ale statelor pot fi realizate doar prin cooperare internațională. Aceasta cuprinde forme de acțiune conjugată ale statelor care împărtășesc interese și valori comune.

Globalizarea constituie cea mai previzibilă evoluție a mediului de securitate internațional, tot mai des și mai profund abordată în studiile de specialitate. Fenomenul de globalizare aduce cu sine unele aspecte, aparent contradictorii, esențiale pentru securitatea statelor și comunității internaționale, anume:

- ✓ creșterea gradului de interdependență și interacțiune în plan economic;
- ✓ legătura dintre pace, prosperitate și democrație și, ca urmare, evoluții pozitive în planul stabilității globale, zonale și regionale;
- ✓ beneficiul economic este asociat cu pierderea unei cote de suveranitate, proces determinat de interdependența tot mai accentuată în plan economic și tehnologic, în detrimentul statelor;
- ✓ altă consecință se referă la mutațiile ce pot interveni în planul identității naționale ori de grup, datorate omogenizării și standardizării valorilor și normelor culturale, științifice și de altă natură.

Aceste argumente ridică întrebarea despre modul cum securitatea economică s-ar putea aplica statelor și sistemului internațional. La aceste niveluri de analiză, contradicțiile securității economice, în special cea centrală între vulnerabilitate și eficiență, devin suficient de acute și de complicate pentru a necesita o discuție separată de o oarecare întindere.

Finalizând, conchidem:

- Lumea se află acum într-un nou mileniu, în care noile riscuri și amenințări la adresa securității au determinat-o să reconsidere valorile general umane ce leagă între ele statele și națiunile.
- După amenințarea blocului sovietic, lumea occidentală, și nu numai, își reprezintă principalele riscuri, pericole și amenințări la adresa securității naționale și internaționale în funcție de schimbările majore ale mediului de securitate: accentuarea terorismului internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă și decăderea statelor.
- Varietatea teoriilor aplicate în studiul securității nu impiețează cu nimic analiza, ci, dimpotrivă, evidențiază deosebita complexitate a conceptului.
- Schimbarea socială a antrenat schimbarea reprezentării sociale a securității, conceptul acționând pe mai multe dimensiuni: militară, politică, economică, socială și de mediu.
- Starea de securitate a indivizilor constituie punctul de pornire al oricărui studiu din acest domeniu, indiferent de nivelul analizat (național, zonal, regional sau global), întrucât omul reprezintă elementul esențial al oricărei forme de organizare socială, iar gradul de realizare a securității acestuia se reflectă în securitatea grupului din care face parte.
- În studiul securității este necesar să se ia în considerație contextul local, social, cultural și istoric al obiectului de referință al analizei.

Referințe:

1. Giacomo Luciani. Conținutul economic al securității // Journal of Public Policy, 1989, 8:2 p.164.
2. Ibidem.
3. Pentru o privire asupra strategiilor securității colective, *a se vedea*: John K.Galbraith. The New Industrial State. - Boston: Houghton Mifflin, 1967. *A se vedea*, de asemenea: Robert Skidelsky. Profetul statului liberal // Times Literary Supplement (7 aug. 1981).
4. Barry Buzan. Popoarele, statele și teama. - Editura Cartier istoric CEU, 2000, p.236-274.
5. Fred Block. Teorii marxiste ale statului în analiza sistemului mondial. - În: Barbara H. Kaplan (red.). Social Change in the Capitalist World Economy // Beverly Hills, Sage, 1978, p.27-68.
6. Robin Muray. Internaționalizarea capitalului și națiunea-stat // New Left Review, 1971, 67, p.104.

Prezentat la 06.11.2009